

ОСВІТНЯ ДЕЗАДАПТАЦІЯ ТА ВТРАТА АКАДЕМІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Варакута Марина Леонідівна

*старша викладачка кафедри психології,
ВНПЗ Дніпровський гуманітарний університет,
м. Дніпро, Україна
аспірантка Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Війна як соціокультурна травма спричиняє глибокі трансформації не лише в особистісному, а й у професійному та освітньому самосприйнятті молоді. Академічна ідентичність, що формується упродовж навчання у ЗВО як усвідомлення себе частиною освітньої спільноти, носієм академічних цінностей та професійних орієнтирів, в умовах війни зазнає істотного руйнування. Особливо загрозливими виявилися вимушена дистанціалізація навчання, втрата соціального контакту, дефіцит освітнього середовища та зростання екзистенційної тривоги [1, с. 4–5].

Психологічна підтримка студентства в умовах війни має виходити із визнання втрат: цілісності освітнього досвіду, звичних академічних ритуалів, передбачуваності та структурованості освітнього простору. Дистанційне навчання в умовах високого рівня невизначеності виступає не лише як технічне рішення, але й як середовище, що ускладнює формування академічної мотивації та спільності, що підтверджується результатами дисертаційного дослідження автора [2].

Психологічна адаптація студентів до онлайн-освіти у кризовому середовищі залежить від ряду чинників: особистісної резильєнтності, толерантності до невизначеності, емоційної стабільності, соціальної підтримки, а також якості психолого-педагогічного супроводу в закладі освіти [2]. Зниження включеності в освітній процес, фрагментарне сприйняття знань, розмитість кордонів між приватним і навчальним простором – усе це сприяє деперсоналізації освітнього досвіду та втраті суб'єктності студентів.

У роботах О. А. Панченко та Н. Є. Шиліної психологічний комфорт визначається як одна з умов якісного навчання, що включає організаційний, адаптаційний та мотиваційний компоненти [2, с. 36–37]. Порушення цих компонентів під час дистанційного

навчання, особливо в умовах війни, призводить до вторинної травматизації студентської молоді та потребує розробки системного психологічного супроводу.

Академічна ідентичність – це не лише когнітивна структура, а й соціально-психологічний феномен, що включає належність до спільноти, прийняття норм академічного середовища, а також особисту мотивацію до самореалізації в рамках професійного становлення. У контексті воєнної травматизації вона розвивається через втрату безпосередньої присутності у навчальному середовищі, відсутність тілесного контакту, емоційної підтримки та системного зворотного зв'язку. Це посилює дезорієнтацію студентів щодо власної академічної ролі та знижує почуття належності до університетської культури [2, с. 36].

Як вказує Деркач Л. М., політична та соціальна нестабільність посилює кризу ідентичності особистості та викликає потребу в перегляді стратегій адаптації до зміненого середовища [1, с. 152].

Одним із механізмів психологічного реагування на ці зміни є формування нових ідентичностей – гнучких, ситуативних, іноді фрагментарних. Це особливо притаманно молоді, яка шукає точки опори у цифровій реальності, соціальних мережах, волонтерських проєктах, що частково компенсують втрату цілісної академічної ідентичності. Водночас така фрагментація може призводити до внутрішнього конфлікту між різними ролями, зниження когерентності «Я-концепції», що є додатковим чинником психологічного дистресу. Це явище описується як фрагментація ідентичності в умовах екзистенційного тиску – коли академічне «Я» не має змоги укорінитися в освітньому середовищі, що постійно змінюється та дезорганізується [5].

За результатами досліджень, представлених у міжвузівських конференціях, встановлено, що особливо вразливими до освітньої дезадаптації є студенти старших курсів: понад 30% з них демонструють високий рівень тривожності, що проявляється у відчутті постійної напруги, страхах і втомі від онлайн-навчання [3, с. 57]. Водночас у воєнних умовах активізуються захисні механізми, які зумовлюють форму вимушеної адаптації – поведінку, що базується на соціальному досвіді, але обмежує здатність до осмисленого планування та критичного рефлексування освітньої діяльності [3, с. 47]. Відсутність психологічного благополуччя в поєднанні з низькою стресостійкістю суттєво впливають на процес формування академічної ідентичності та поглиблюють освітню фрустрацію.

У цьому контексті психологічний супровід має бути спрямований не лише на зменшення рівня тривоги або покращення мотивації, але

й на цілісне відновлення ідентичності студента як суб'єкта навчання. Як зазначають Пріснякова Л. М. та Агапова І. Д., ключовим ресурсом є формування культурного простору взаємодії, в якому студент може відчути себе не об'єктом вимушеної адаптації, а активним творцем власного освітнього маршруту [1, с. 219–220].

Крім того, як підкреслює С. Джонс, саме почуття академічної приналежності в цифровому середовищі здатне виконувати функцію психологічного буфера – воно підтримує мотивацію та резильєнтність студентів, навіть у форматі ізольованого онлайн-навчання [4]. Для забезпечення цього необхідно створити умови для емоційної залученості, стабільної взаємодії та структурованості освітнього досвіду [6].

Висновки. Умови війни, поєднані з вимушеною дистанціалізацією навчання, створюють критичні виклики для збереження академічної ідентичності студентів. Втрата структурованості освітнього середовища, дефіцит соціальної взаємодії та загострення екзистенційної тривоги призводять до дезорієнтації студентської молоді, фрагментації «Я-концепції» та освітньої фрустрації. Ефективний психологічний супровід у таких умовах має не лише мінімізувати наслідки травматизації, а й сприяти формуванню резильєнтності, стабілізації академічної суб'єктності та відновленню почуття приналежності до освітньої спільноти.

Література:

1. Трансформації особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін : колект. монографія / за заг. ред. Л. М. Пріснякової. Дніпро : ЛІРА, 2023. 250 с.

2. Варакута М. Л., Мегем О. М., Остапко Л. О. Психологічний комфорт здобувачів освіти під час онлайн-навчання: проблеми та можливості. *Академічні візії*. 2023. Вип. 24. С. 35–42. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053613>

3. *Актуальні проблеми психології в умовах політичної та економічної нестабільності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21 груд. 2022 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 98 с.

4. Jones S. B., Grady T., Lee R. Academic identity and digital belonging among students during disrupted education. *Higher Education Research & Development*. 2022. Vol. 41(5). P. 857–873.

5. Gavrilova N., Romaniuk M. War-induced identity fragmentation among Ukrainian youth: educational and psychological implications. *Journal of War and Society*. 2023. Vol. 42(1). P. 112–128.